

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ „ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР
ФОЛ“

Милен Красимиров Петров
редовен докторант към секция „Средновековни Балкани“
професионално направление **2.2 История и археология**
научна специалност: **Средновековна обща история**

Автореферат
на дисертационен труд на тема
**„СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ И НИКОПОЛСКИЯТ КРЪСТОНОСЕН
ПОХОД (1395–1396): УЧАСТНИЦИ И ИЗВОРИ“**

Научен ръководител: доц. д-р Владислав Иванов

София, 2026

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на Научния съвет (НС) на Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ към Българска академия на науките (ИБЦТ–БАН) от 30.06.2026 г., Протокол № , т. 1.

Дисертацията е с общ обем от 454 страници (598 стандартни страници) и се състои от увод, пет глави, заключение и списък на използваната литература.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се състои на 16 октомври 2026 г. от 14:00 часа в ИБЦТ–БАН с адрес София, ул. „Московска“ № 45.

Материалите за защита са на разположение на всички интересуващи се в канцеларията на ИБЦТ–БАН с адрес София, ул. „Московска“ № 45.

Съдържание:

Увод.....	1–8
I. Обект на изследването.....	1
II. Времеви обхват на изследването.....	1–2
III. Териториален обхват.....	2–3
IV. Актуалност на темата на изследването.....	3
V. Състояние на изследвания проблем.....	3–4
VI. Цели на изследването.....	4–5
VII. Задачи.....	5
VIII. Терминология.....	5–7
IX. Методология.....	7–8
1. Извори за битката при Никопол от Свещената Римска империя.....	8–19
2. Германия и битката при Никопол в текстове, създадени извън Свещената Римска империя.....	20–21
3. Тевтонският орден и Никополският поход.....	21–23
4. Немските принцове и тяхното участие в кръстоносния поход от 1396 г.....	23–25
5. Участници от Свещената Римска империя: рицари, оръженосци и граждани	25–26
Заключение.....	26–30
Справка за научните приноси на дисертационния труд.....	30–31
Справка за научните публикации по темата на дисертационния труд.....	31

УВОД

I. Обект на изследването.

Обект на изследването са изворите, произлизащи от Свещената Римска империя и отнасящи се до битката при Никопол от 1396 г., както и участниците от империята, които са се включили в кръстоносното начинание.

II. Времеви обхват на изследването.

Времевият обхват, който е засегнат в настоящия дисертационен труд, може да бъде разделен на две главни части: разглеждането на конкретните събития от края на XIV век и анализът на изворите за тях. По отношение на първия въпрос е обърнато внимание най-вече на самата 1396 г., когато е проведен кръстоносният поход на крал Сигизмунд. Самите военни действия обхващат периода от средата на месец август до края на месец септември. По това време са проведени три обсади: на Видин, Оряхово и Никопол, както и една експедиция до Търново. Освен ролята на немските кръстоносци в тези събития, в настоящия труд е обърнато внимание и на пътя на френско-бургундския контингент през немските земи в периода април–юни. Освен това, с цел да бъде разбрана по-добре кръстоносната политика спрямо османците през 1396 г., както и ролята на Свещената Римска империя в нея, са анализирани и събитията от предходните години, особено от 1395 г., както е отразено и в заглавието на дисертацията.

Вторият аспект на времевия обхват засяга немските извори за събития. Първите писмени свидетелства за проваления поход започват да се появяват в Свещената Римска империя около началото на XV век. Именно това столетие е най-изпълнено с източници за събитията – голяма част от разгледаните източници са написани тогава. Като долна граница на разгледаните извори в дисертационния труд може да се постави първото десетилетие на XV век, когато са създадени текстове като тези на Петер от Рец. За горна граница са избрани съчиненията на баварския хронист Йохан Авентин (1477–1534), създадени през 20-те и 30-те години на XVI век. Тогава започва нов етап на развитието на немската историография, като оригиналните съчинения, в които се появява битката при Никопол, значително намаляват. Изследването на текстове от периода XVI–XVIII век по-скоро попада в сферата на историята на паметта. Въпреки това част от тях са разгледани в отделни случаи, например по отношение на участието на курпринц Рупрехт Пипан (1375–1397) и мястото му в ранномодерната палатинска литература. Това е направено поради факта, че от всички

немски участници, единствено за него има запазен толкова голям брой текстове от Новото време.

III. Териториален обхват.

Териториалният обхват на това изследване включва „немската“ част на Свещената Римска империя. Това са най-вече днешните републики Германия, Австрия и Швейцария, както и части от съвременна североизточна Франция (Елзас). В периода XIV–XV век всички тези земи са интегрална част от империята. Въпреки че тя по никакъв начин не е „национална“ държава, в периода на Късното средновековие все по-доминантен става немският език. Това развитие се забелязва още през третата четвърт на XIII век, когато настъпва краят на Интеррегнума (1250–1273). През XIV век немският език се използва все повече във владетелските канцеларии и дори замества латинския, който остава езика на извънредно важни документи или такива, които се отнасят до църковни и/или монашески институции. Наративните източници също се „германизират“. Това налага анализа единствено на текстовете, които произлизат от „немската“ част на империята.

В такъв случай остават само текстове, произлизащи от земите на съвременните държави Германия, Австрия и Швейцария. Съвместно с тях са проучени и произведения, създадени в историческата област Елзас, която до края на Тридесетгодишната война (1618–1648) принадлежи на Свещената Римска империя и минава под властта на френския крал Луи XIV (1643–1715) едва с Вестфалските мирни договори. В крайна сметка са анализирани основно съчинения от южните германски земи: Бавария, Франкония, Австрия, Швейцария и Елзас. Спорадично са посочвани и хроники от Северна Германия, но трябва да се има предвид, че тези територии остават извън събитията, поради това, че те са концентрирани във воденето на политика, свързана със Северна и Източна Европа. Проучените хроники до голяма степен отразяват териториалния обхват на участващите в битката при Никопол немски рицари.

По отношение на въпроса за териториалния обхват на разгледаните участници трябва да се отбележи, че те произлизат най-вече от Горна Бавария, в по-малка степен от Долна Бавария, от Франкония (както от самия имперски град Нюрнберг, така и от околните територии), от Горен Рейн (Елзас и Швабия), северните швейцарски земи около Базелската епископия, частично от Хесен, Горна Австрия, Щирия и Залцбургската архиепископия.

Може да се предположи, че рицари са присъствали и от други райони, например долината на река Некар, но за това липсват конкретни данни. Изброените региони съставят териториалния обхват на участниците в похода и съответно – анализираните личности в това изследване.

IV. Актуалност на темата на изследването.

Към настоящия момент все още липсва изследване, което цялостно да обхване темата за немските извори и немските участници в Никополския кръстоносен поход. Трябва да бъде отбелязано, че в отделни публикации са засегнати конкретни въпроси, отнасящи се до някои от немските извори или кръстоносци, но рядко тези въпроси са били обект на самостоятелни изследвания, било то под формата на статии или студии. Монографии по въпроса изцяло липсват.

V. Състояние на изследвания проблем.

Трудовете, посветени на балканските събития от 1396 г., са многобройни. Първите изследвания по темата започват да се появяват още в епохата на Просвещението през XVIII век и могат да се открият в текстовете на автори като Едуард Гибън, Димитрие Кантемир, Миклош Шмит, Жозеф дьо Гин и други. Първите критични (научни) интерпретации на събитията започват да се появяват през първата половина на XIX век. От този момент нататък темата за Никополският поход навлиза сериозно в европейската историография. Изследвани са най-различни аспекти: дипломатическата подготовка, ролята на военномонашеските ордени, политиката на крал Сигизмунд, ролята на примирията в Стогодишната война (1337–1453) като фактор за провеждането на кръстоносния поход и тн. В периода след средата на XX век до наши дни са публикувани множество статии и студии, посветени на отделни кръстоносни контингенти: френски, бургундски, нормандски, бретонски, унгарски, английски и хоспиталиерски. Въпреки това, към момента на написването на настоящия дисертационен труд, липсва подробно изследване, което да се занимае с немските кръстоносци. Те биват спорадично споменавани в различни изследвания, но дори и в тези случаи се срещат имената единствено на добре познати личности: нюрнбергският бургтграф Йохан III, графът на Цили Херман II и курпринц

Рупрехт Пипан. Имена на „обикновени“ рицари и оръженосци се срещат изключително рядко.

Същото се отнася и за изворите за събитията. Могат да бъдат открити различни анализи на френски, унгарски, османски, египетски, венециански, северноиталиански, южнославянски и гръцки хроники, но до момента изследване върху немските източници липсва. Има някои изключения, но те са почти изцяло от XIX век и в тях броят на разгледаните извори е извънредно ограничен.

VI. Цели на изследването.

В хода на настоящото изследване, авторът си поставя следните цели:

1. Да се анализират изворите от Свещената Римска империя, отнасящи се до кръстоносния поход от 1396 г., като се направи разпределение на текстовете на база географски принцип: извори от Бавария, Франкония, Австрия, Елзас и Швейцария. Целта е да се проследят начините, по които авторите представят събитията, както и да се извлече информацията, отнасяща се до участници от пределите на Свещената Римска империя, както и да се проследят създадените разкази за събитията с цел да се установи присъствието на определени наративи.

2. Да се изследват извори, създадени извън пределите на Свещената Римска империя, но отнасящи се до участието на рицари от германските земи или до ролята на империята по отношение на събитията от 1396 г. В този ред на мисли е нужно да се анализират извори от Франция и Бургундия, Унгария, Сърбия, Византия и Османската империя. Текстове от италианските земи не са анализирани, тъй като в тях не се съдържат данни за немските рицари и похода, но все пак някои италиански произведения са цитирани във връзка с част от предложените аргументи.

3. Да се изследва мястото на немските кръстоносци в изворите и информацията, която се отнася до тях.

4. Да се изследва връзката между Северните кръстоносни походи (XIII–XV век) и надигащата се османска опасност, както и да се анализира мястото на тевтонския орден в голямата политика около 1396 г.

5. Да се представят дипломатическите и военни аспекти от участието на немската аристокрация (принцове, графове, благородници, рицари, оръженосци и граждани) в битката при Никопол.

VII. Задачи.

С цел да се постигнат зададените цели са поставени и следните задачи:

1. Да се направи анализ на текстовете, с цел да се извлече информация за немските кръстоносци.
2. Да се анализират наративите в изворите, като се направят сравнения между отделни ръкописи, както и по-късни преправки и адаптации на дадено съчинение.
3. Да се приложи т.нар. „принцип на Зипф“ към изследването на взаимовръзките между кръстоносния интерес към османците и литовците, с цел да се създаде концептуален модел.
4. Всеки участник от Свещената Римска империя да бъде разпределен по географски признак.
5. Да се направят просопографски справки за всеки идентифициран участник от Свещената Римска империя.

VIII. Терминология.

Едно от най-често срещаните понятия в настоящия дисертационен труд е „кръстоносен поход“. Макар събитията от 1396 г. да остават извън хронологията на „класическите“ кръстоносни походи (1096–1270), то битката при Никопол традиционно се разглежда като интегрална част от т.нар. „късни кръстоносни походи“, концентрирани най-вече около османската опасност, хуситите в Бохемия, Реконкистата в Испания и войните на Тевтонския орден в Балтика, както показват изследвания на историци като Норман Хаузли, Джофри Хиндлей, Томас Маден, Джонатън Райли-Смит и други¹.

¹ Hindley, G. 2004. The Crusades. Carroll & Graf Publishers, New York, 232–235; Housley, N. 1999. Die Kreuzzugsbewegung 1274 bis 1700 – In: Riley-Smith, J. (Ed.) Illustrierte Geschichte der Kreuzzüge. Campus Verlag, Frankfurt/New York, 299–337; Madden, T. F. 1999. A Concise History of the Crusades. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Oxford, 196–197; Riley-Smith, J. (Ed.) 1991. Atlas of the Crusades. Facts on File. New York, Oxford, 148; Riley-Smith, J. 2014. The Crusades: A History. Third Edition. Bloomsbury, London, New Delhi, New York, Sydney, 304–305.

Друг често срещан термин, особено във връзка с първата част на дисертационния труд, в която са анализирани изворите за събитията, са т.нар. *Papst-Kaiser* хроники. Терминът няма точен превод на български и най-общо може да се каже, че се отнася за тип хроники, който се появява през Високото средновековие. В тях паралелно се представя историята на римските папи и императори, като това обикновено са световни хроники. Характерен пример за този тип съчинения е *Chronicon Pontificum et Imperatorum* на Мартин от Тропау (XIII век), както и *Саксонската световна хроника*, също от XIII век. Най-яръкият и широко разпространен пример за такъв текст, който е изследван в този труд, е Елзаската хроника на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен, въпреки че в нея се комбинират и елементи на градската историография.

Трети термин, който е използван и в двете основни части на настоящия труд е принц. Освен в смисъл на син на благородник или наследник на трон, думата принц има специфично значение в структурата на Свещената Римска империя. Става дума за т.нар. имперски принцове, които са част от отделно съсловие, стоящо на върховете на имперската пирамида. За да бъде обявен даден благородник за принц (*Fürst*) трябва да му бъде даден специален имперски патент или да принадлежи към седемте принц-електори (Палатинският граф на Рейн, кралят на Бохемия, маркграфът на Бранденбург, херцогът на Саксония и архиепископите на Кьолн, Трир и Майнц). По своята същност, това са владетели, които са номинално подчинени единствено на императора, без да имат други сюзерени.

Четвърти термин, който често се среща във втората част на дисертационния труд, в която са разгледани участниците от Свещената Римска империя, е *министериял*. Министериялите са специална категория население, която съществува в пределите на империята. Не е лесно да се даде точна дефиниция за тях. Най-общо може да се каже, че това са вид несвободни рицари, които са в състояние на перманентно подчинение спрямо своите господари или сеньори. Въпреки това тяхната служба далеч не се изчерпва с военните им задължения, с които са най-познати, тъй като често са приравнявани със специфична проява на немското рицарство. По време на Никополския поход министериялите вече са отживелица, но изследването не може да бъде пълноценно без тяхното присъствие в него, най-вече поради обстоятелството, че голяма част от немските кръстоносни контингенти през XII-XIII век са съставени от министерияли. Изчезването им като класа през XIV век води до нуждата да бъде открит техен заместител. Също така,

голяма част от участващите в похода немски рицари произлизат от бивши министералски семейства, които са загубили този статут.

IX. Методология.

При написването на настоящия дисертационен труд са използвани следните методи:

1. Сравнително-исторически метод: направени са сравнения с развитието на кръстоносното движение в други райони на Европа, най-вече тези в района на Балтика срещу литовците. Паралелното разглеждане на кръстоносните походи срещу османците и срещу Литва позволява да се видят по-ясно взаимодействията между тях, както и евентуалното наличие на взаимовръзка между покръстването на литовците и заплахата от прекратяване на кампаниите срещу тях, с активизирането на европейския интерес към прекратяване на османските завоевания.

2. Просопографски метод: в глава пета са направени биографични справки на идентифицираните участници от Свещената Римска империя и особено на тези от Бавария. Представена е информация за техните семейства, за живота им преди похода, както и за действията им по време на кампанията от 1396 г. Анализът е допълнен с информация за последствията от поражението за тях и техните семейства.

3. С цел да се проследи създаването на определени наративи за битката при Никопол е направено сравнение между отделните преписи на едно и също съчинение, с цел да се установи преправянето му както в езиково, така и в повествователно отношение. Подобен сравнителен анализ на хрониките е направен най-вече по отношение на текстовете, които са създадени от Андреас Регенсбургски в Бавария през 20-те години на XV век, но продължават да се пренаписват и адаптират в продължение на век от различни автори.

4. Поради обстоятелството, че включването на дадена личност към кръстоносната войска, която минава през Германия през пролетта и ранното лято на 1396 г. не е изолирано явление, то в такъв случай не може да бъде разглеждано само за себе си. В такъв случай е нужно да се използва историко-структурния анализ, който позволява събитието да се разгледа през призмата на по-ранни системи и фактори, които оказват влияние върху случилото се. Примери за това са предходни участия в кръстоносни походи, които позволяват да се изградят определени семейни традиции; връзки с по-големите семейства,

които участват в похода (например Хоенцолерните, Вителсбахите и Хабсбургите); съвместното участие в турнири и други.

5. Визуален анализ. Част от изворите, най-вече печатните издания на пътеписа на Ханс Шилтбергер, *Bellifortis* на Конрад Кийзър и част от швейцарските хроники, които съдържат миниатюри или гравюри за битката при Никопол, са анализирани с оглед на откриващите се в тях изображения.

I. ИЗВОРИ ЗА БИТКАТА ПРИ НИКОПОЛ ОТ СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ.

1.1. Извори от Бавария.

В тази глава е разгледан най-големият дял от немските извори за битката при Никопол – баварските. Анализирани са общо 22 източника, създадени в периода от началото на XV до началото на XVI век. Тези текстове произлизат от различни политически центрове в региона: херцогство Долна Бавария-Ландсхут, херцогство Горна Бавария-Мюнхен, херцогство Горна Бавария-Инголцат, Айхщетската епископия, Фрайзингската епископия, свободният имперски град Регенсбург и свободния имперски град Аугсбург. Първо са анализирани два текста на преки свидетели: оръженосецът Ханс Шилтбергер и инженерът Конрад Кийзър.

Ханс Шилтбергер. Неговият „пътепис“ е едно от двете преки свидетелства от Бавария за случилото се на Балканите през 1396 г. На пръв поглед това е едно от най-добре познатите в българската историография съчинения за събитията, но при по-близък поглед върху употребата му се забелязва, че единственият вариант, който се използва от българските учени е Мюнхенският препис (München, Stadtbibliothek, Cod. L 1603, fol. 190r–249v). Той е преведен на български през 1971 г., но изданието не е двуезично и е базирано върху публикация на оригиналния ръкопис от 1885 г. По-близкият поглед върху другите варианти на съчинението – Хайделбергския препис (Heidelberg, Universitätsbibliothek, Cod. Pal. germ. 216), както и двата съкратени варианта от Страсбург (Strasbourg, Bibliothèque nationale et universitaire, ms. 2119, fol. 280r–291r) и Санкт Гален (St. Gallen, Stiftsbibliothek,

628, pp. 918–940) успява да разкрие многообразието на този текст не само в езиково, но и в съдържателно отношение.

Самият „пътепис“ съдържа някои от най-подробните данни за битката при Никопол, включително и по отношение на участващите в нея кръстоносци от Свещената Римска империя. Шилтбергер, като пряк свидетел на християнското поражение, дава кратък списък със загинали баварски кръстоносци, който е използван като отправна точка за по-сериозното изследване на ролята на въпросните личности в събитията.

Не по-малко е и значението на спомените му като фактор за изграждането на образа на Балканите и Османската империя в късносредновековното и ранномодерното немско пространство. Съчинението е отпечатано в Аугсбург около 1476/1477 г. и претърпява още няколко издания до края на XVI век, с което се превръща в един от най-популярните източници не само за кръстоносния поход на крал Сигизмунд, но и за османците като цяло. Влиянието му върху немската литература, посветена на Ориента в периода XV–XVIII век е огромно.

Конрад Кийзър. Тази личност е родена в баварския град Айхщет, който през този период е център на епископия. Кийзър участва в битката при Никопол като инженер или лекар и в началото на XV век пише военен трактат, който е силно повлиян от събитията на Балканите. Неговият *Bellifortis* е добре познат в световната историография, но рядко се използва по отношение на Никополския кръстоносен поход, тъй като прякото му присъствие в съчинението е трудно забележимо на пръв поглед. Авторът споменава за християнското поражение няколко пъти, но далеч по-важно е цялостното влияние на битката върху *Bellifortis*. При по-близък анализ се вижда, че много от сюжетите в трактата напомнят на условията на обсадата на дунавската крепост през 1396 г. Самият Кийзър, който счита, че е направено достатъчно, за да се превземе Никопол, обръща голямо внимание на това как теоретично могат да се обсадят подобни на него замъци и твърдини. Това се разкрива чрез визуалния анализ на съдържащите се в текста миниатюри.

Хрониките на Андреас Регенсбургски и неговите продължители. Августинският монах Андреас Регенсбургски създава това, което авторът на настоящото изследване определя като „баварският разказ“ за битката при Никопол. През 1427/1428 г. той завършва

няколко свои съчинения, които съдържат описание на кръстоносния поход. Те се използвани рядко в световната историография и са на практика непознати в българската. На първо място това са двата варианта на неговата „Хроника на баварските князе“, която е написана оригинално на латински (*Cronica de principibus terrae Bavarorum*) и скоро след това е преведена на немски език (*Chronik von den Fürsten zu Bayern*). По своя характер това е комбинация между локална и династична хроника – жанрове, които стават все по-популярни през XIV и XV век. В нея са включени няколко разказа, свързани с кръстоносните походи, като общото между тях е, че всички те са свързани с Бавария. Последният се отнася до участието на баварската (и палатинска) династия Вителсбах в кампанията от 1396 г. Андреас Регенсбургски се концентрира най-вече около принц Рупрехт Пипан, палатински граф на Рейн и херцог на Бавария. Това е основният извор за неговото участие в събитията. Хрониката на Андреас Регенсбургски става изключително популярна в Бавария през XV век и е адаптирана от други хронисти като Георг Хауер и Улрих Фютрер, които също пишат за битката при Никопол.

Сходна, но значително разширена, информация може да се открие в друга хроника на Андреас Регенсбургски: *Cronica pontificum et imperatorum Romanorum*. Жанрово тя спада към т.нар. *Papst-Kaiser* хроники и представлява обща история на римските папи и императори. Тук отново се среща описание на действията на принц Рупрехт Пипан, но то е допълнено с кратък разказ, посветен на съдбата на бургундския херцог Жан Безстрашни (1404–1419) и ролята му във френската политика след завръщането му от кръстоносния поход. Обърнато е внимание и на превода на текста, който Леонард Хеф прави в Регенсбург през 1470–1471 г. Макар и той да не допълва оригинала с нова информация, неговият превод е ценен източник за това как се предават термини и имена, които са свързани със събитията от латински на немски.

Последният разгледан текст на Андреас Регенсбургски е т.нар. *Anonymi Bavari Breve Chronicon*. Първоначално тази хроника, която се съхранява в ръкопис с други съчинения на Андреас Регенсбургски (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 903, fol. 21r–22r), е издадена като анонимно съчинение от библиотекаря Андреас Офеле през 1763 г. Въпреки това *Anonymi Bavari Breve Chronicon* са всъщност работни бележки на Андреас Регенсбургски, обхващащи събития от 1396 до 1413 г. По-близък поглед върху тях се вижда, че те всъщност са написани в разбъркан ред, за разлика от изданието от 1763 г., което до

момента остава единствено и в което са подредени хронологично. Работата с ръкописа показва, че всъщност разказът за битката при Никопол е поставен между описанието на битката при Таненберг (1410) и пленяването на чешкия крал Вацлав през 1402 г. За разлика от другите текстове на Андреас Регенсбургски, тук не се говори за принц Рупрехт Пипан. За сметка на това се открива информация за баварския рицар Шефан Шмиехен.

Ханс Ебран фон Вилденберг. Ханс Ебран фон Вилденберг е първият светски автор, който пише история на Бавария. Свързан е с херцогство Долна Бавария-Щраубинг. В своята хроника той преработва текста на Андреас Регенсбургски, като прави някои добавки към него. Някои от тях са козметични, но в други случаи се забелязват по-значителни изменения. Най-важното от тях е споменаването, че принц Рупрехт Пипан не е успял да се включи в битката при Никопол, тъй като се разболял и трябвало да се върне. Подобна информация не се среща в нито един друг източник и не може да бъде потвърдена от по-ранни текстове.

Файт Арнпек. Файт Арнпек е монах, който е пряко свързан с Фрайзингската епископия. Живее през втората половина на XV век и пише четири исторически съчинения, като три от тях имат връзка с битката при Никопол: *Chronicon Austriacum*, *Chronik der Bayern* и *Chronica Baioariorum*. Неговото творчество е създадено на прага на хуманистичната историография в Бавария, но все още носи ясни средновековни черти. Хрониките му са завършени около началото на 90-те години на XV век.

В *Chronicon Austriacum* битката при Никопол е взета от едно от продълженията на австрийската *Chronik von den 95 Herrschaften* от края на XIV век. В този случай кръстоносният поход е описан съвсем накратко и не се съдържат подробности около провеждането му. Важно е навлизането на нов исторически разказ в баварското историческо пространство. В конкретния случай Файт Арнпек единствено предава оригиналния текст, без да го променя.

По-различна е ситуацията в *Chronik der Bayern*. В този случай хронистът е комбинирал два разказа: „баварският“ наратив на Андреас Регенсбургски (центриран около принц Рупрехт Пипан) и хрониката на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен. Това е първото навлизане на разказа на Кьонигсхофен в баварския регион. Анализът на разпространението

на неговия текст в австро-баварското пространство показва, че през втората половина на XV век се забелязва все по-широкото му навлизане и преписване. Още по-важен фактор за използването му от баварски хронисти е фактът, че първото печатно издание на хрониката на Кьонигсхофен е направено в Аугсбург през 1477 г.

Най-сложният разказ на Файт Арнпек може да се открие в *Chronica Baioariorum*. От една страна голяма част от разказа е пряко адаптиран от трудовете на Андреас Регенсбургски, но се забелязват и други влияния. Работата с ръкописа (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 2230), както и с изданието на Георг Лайдингер от 1915 г. показва два нови и negliжирани до момента източника, които са използвани при описанието на битката при Никопол в *Chronica Baioariorum*. На първо място това е хрониката на унгарския юрист Янош Туроци – *Chronica Hungarorum*, отпечатана в Аугсбург през 1488 г. Влиянието ѝ бе разкрито чрез употребата на топонима „*castrī maioris Nicopolis*“ и анализът на мястото му в унгарската книжнина и документация от XIV–XV век. Единствената възможност това име, което е напълно непознато в немската литература от епохата, да влезе в хрониката на Арнпек, е именно хрониката на Туроци, която той така или иначе е познавал. Вторият новооткрит източник са мемоарите на Ханс Шилтбергер. Това бе разкрито чрез откриването на имената на баварски рицари, които се срещат единствено при Шилтбергер. Близък поглед показва, че през втората половина на XV век Шилтбергер вече е бил добре познат в баварското литературно пространство и е напълно възможно Файт Арнпек да го е чел.

Кратките семейни хроники. В тази глава са анализирани две „баварски“ хроники, които са написани извън самата Бавария. Първата от тях е *Familia Palatinorum Comitum Rheni Ducum Bavariae*. В нея за пръв път се появява устойчив мит от Ранната модерност, а именно мнимото пленяване на принц Рупрехт Пипан от османците. Втората е *Chronicon successionis ducum Bavariae et comitum Palatinorum* от бенедиктинския монах и окулист Йохан Тритемий. Създадена е в началото на XVI век и в нея се съдържа адаптация, базирана на Андреас Регенсбургски.

Йохан Авентин (1477–1534) и палатинските историци на Ранната модерност. Йохан Авентин е първият баварски хуманист, който пише исторически трудове, чието съдържание започва да се различава от типичните за средните векове начини на описание и

разказване на миналото. След обединението на Бавария в следствие на Войната за ландсхутското наследство (1504–1505), херцог Вилхелм IV (1508–1550) поръчва на Йохан Авентин да напише обща история на Бавария. Трудът е написан на латински и след това преведен на немски от автора, като в него се открива и разказ за битката при Никопол. Авентин стъпва върху „баварския наратив“ на Андреас Регенсбургски, но го допълва с допълнителни данни, както се вижда от предложения български превод. Авентин работи дълго и упорито върху историята си и събира множество източници по време на своите изтощителни обиколки на баварските манастири и библиотеки. Вижда се, че той дава повече контекст за отношенията между баварските херцоzi в навечерието на похода – аспект, който е силно подценяван в историографията.

Създаденият от Андреас Регенсбургски „баварски разказ“ за събитията от 1396 г. продължава да се репродуцира през периода на Ранната модерност, но извън границите на самата Бавария. Тъй като в това описание доминира образът на принц Рупрехт Пипан от Рейнския Палатинат, той става особено популярен сред палатинските историци през XVI–XVIII век. До момента този аспект остава непроучен. Направен е анализ на част от историческите съчинения от този период, като са представени и български преводи на съответните части, отнасящи се до битката при Никопол. Това позволява да се създаде пълна картина на развитието на „баварския разказ“.

1.2. Франконски извори.

Изворите от Франкония са значително по-малко от тези от Бавария. Трябва да се отчете обстоятелството, че част от кръстоносците произлизат от този район, най-вече бургграфовете на Нюрнберг от семейство Хоенцолерн. Въпреки това трябва да се отбележи, че нито един текст на Хоенцолерните не споменава за битката при Никопол. Само четири франконски хроники говорят за кръстоносния поход. Първа е семейната история на патрицианското семейство Щромер. В написаната в началото на XV век *Книга за моя род и приключения*, Улман Щромер разказва за най-различни събития, които се случват около имперския град Нюрнберг. Едно от тях е битката при Никопол. Щромер говори за различни участници, като единствено той прави връзка между принц Рупрехт Пипан и нюрнбергският бургграф Йохан III, който е чичо на принца. При анализа на пълното

съчинение се вижда, че там се съдържа още едно споменаване на събитията, отнасящо се до участието на племенника на Улман Щромер – Ерхарт Щромер.

Вторият франконски текст е *Breve Chronicon Noribergense*. Тази кратка хроника е създадена в края на XV век и съдържа исторически бележки, свързани с миналото на Франкония и особено на Нюрнберг. Описанието на битката при Никопол е базирано на други съвременни текстове. Акцентираща се върху нюрнбергските бургграфове, които се срещат на още места в общия наратив на хрониката.

Последните разгледани текстове могат колективно да бъдат определени като „градски хроники от Нюрнберг“. Информацията в „Хроника от времето на император Сигизмунд“ е доста по-обща, като единствените конкретни данни се отнасят до това, че 24-хиляди християни били пленени или убити по време на битката. Значително по-подробни са „Нюрнбергските годишници от XV век“. В тях, освен всичко друго, се открива и информация за непознати до този момент кръстоносци от баварските семейства Фрауенберг и Фрауенхоф.

1.3. Извори от Елзас и Швейцария.

Елзаска хроника. Изворите от Елзас са главно повлияни от едно съчинение: т.нар. *Елзаска* или *Страсбургска хроника* на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен. Неговото съчинение е написано в края на XIV век и обхваща общо шест книги, разделени на тематичен принцип. По жанр то комбинира елементи на световна история (*Weltchronik*), хроника от типа *Papst-Kaiser*, но включва и много елементи на местна градска история, което също го причислява към жанра на градските хроники (*Stadtchronik*). Оригиналът е създаден в началото на XV век, което го прави едно от най-ранните описания на битката при Никопол. Представеният в дисертационния труд превод е първият опит за представянето на текста в българската историография.

При анализа на текста се вижда ясно, че той е написан на база на разказ на очевидец (или очевидци) за събитията. Кьонигсхофен споменава опустошаването на български села и крепости от кръстоносците, както и разделението в армията в навечерието на самата битка с османците. Например, при него е споменат още един фактор в спора между унгарците и французите – рицарите от Швабия, които също искали да поведат първата атака. Съдържат се и множество данни за военните аспекти на сблъсъка. За османците е казано, че разделили войската си на три дружини и само една от тях открила сблъсъка, което отговаря на това, което е известно от други източници. Интересна подробност е подготовката за генерален щурм на никополската крепост, за който хронистът споменава. Информацията е допълнена с

уточнението, че кръстоносците подкопават крепостните стени и имат желание да вземат Никопол с атака, както правят с предходни населени места.

В неговата хроника се открива и едно от първите споменавания на Никопол като „Шилтау“ или „Шилтарн“. В таблица са представени общо 33 споменавания на това име в късносредновековната немска литература, като на база на езиковия им анализ се стига до заключението, че това име е базирано на разпространена именна традиция в немските земи, при която крепости, намиращи се до реки или езера се кръщават със сходни имена.

Освен всичко друго, в хрониката на Кьонигсхофен се срещат и имената на множество кръстоносци от района на Елзас и Горен Рейн. Това прави съчинението един от основните източници за възстановяването на немското участие в похода. Информацията може да се допълни и от други ръкописни версии на разказа, например тази от съхраняваният в Мюнхен ръкопис Cgm 569.

Хроника от Рьотелн. Тази хроника представлява сбор от летописни бележки, написани може би лично от маркграф Рудолф III фон Хахберг-Заузенберг (1343–1428, упр. след 1384 г.) и базирани в известна степен на *Елзаската хроника* на Якоб Твингер и добавени в препис на неговия текст. Подобно на случая с т.нар. *Кратка хроника (1396–1418)* на Андреас Регенсбургски и тук хронологията е възстановена само в печатното издание и липсва в оригиналния ръкописен вариант, тъй като известията на *Хрониката от Рьотелер* са поставени на различни места в ръкописи, съдържащи текста на Кьонигсхофен

В дисертационния труд за пръв път е представен български превод на този ключов източник. При анализа му се вижда, че в хрониката не са включени голяма част от вече анализирани данни, откриващи се при Кьонигсхофен, макар той да е бил познат на автора. Липсват каквито и да са подробности около османците, както и за самата битка с тях. Въпреки това хрониката е важна поради огромния списък със загинали елзаски кръстоносци, който се съдържа в нея. Съдържащата се в нея информация е неоценим източник за елзаското участие в кръстоносния поход и помага значително при реконструкцията на случилото се по Горен Рейн през пролетта на 1396 г., когато войската на Жан Безстрашни прекосила границите на Елзас и към нея започнали да се стичат местни рицари, желаещи да вземат участие в боя срещу османците.

Швейцарските хроники.

Периодът на Късното средновековие е златната епоха на швейцарската историография. През XV и ранния XVI век са създадени някои от най-представителните и богато илюстрирани ръкописи, съдържащи исторически текстове, свързани с миналото на швейцарските градове. Регионалната историопис е свързана най-вече с градовете Берн и Цюрих, които са и най-големите книжовни центрове. Макар швейцарските земи да не участват активно в късните кръстоносни походи, със сигурност са засвидетелствани рицари, свързани с Базелската епископия, които са се сражавали при Никопол през 1396 г.

В тази глава са разгледани четири хроники, които са създадени в Швейцарската конфедерация през XV век. На първо място това е хрониката на Цюрих. От предложения български превод става ясно, че в нея събитията са описани без особени подробности, като хронистът се е задоволил с това да каже, че през 1396 г. кръстоносците са били победени и загубили неизброимо много хора. Херцогът на Бургундия бил пленен и по-късно откупен и освободен.

Далеч по-подробна е т.нар. *Хроника от Берн* (Berner Chronik / Chronik der Stadt Bern), създадена също в края на XV век. Неин автор е Бендихт Чахтлан, гражданин на Берн, починал около 1489 г. В приложения към главата български превод се вижда, че освен традиционните мотиви за голямата войска, която дошла от целия християнски свят, се съдържат и други любопитни подробности. Сред тях трябва най-вече да се спомене измислената реч, която хронистът слага в устата на крал Сигизмунд преди битката: И кралят рече „Господари, под знамената ми са се събрали повече от 100-хиляди души, живеещи между Унгария и невернишките земи. Ала моите християни са си половин неверници, аз познавам техните обичаи и начин на бой и мога да кажа, че те са лоши християни и миролюбиви люде. Нужно е първо тях да пуснем срещу неверниците. Ако и да ги избият, ще направят пробив във вражеските редици и ще ги отслабят, а ние ще станем по-силни. Подир туй ние ще ударим с рицарска чест и здравата ще ги бием.“ Това е един от малкото примери за разказ за кръстоносния поход, в който се срещат речи преди битката.

Пример за взаимните влияния в късносредновековната историография е създадената във втората половина на XV век *Клингенбергска хроника*. По своя характер това е най-вече локална хроника, отнасяща се до миналото на швейцарските земи, като в нея са вмъкнати и немалко сведения за немската и европейската история като цяло. Съдържанието ѝ е разнообразно, като може да се открие информация за различни събития, свързани с местната история, отношенията

на кантоните с Хабсбургите, големите битки на XIV век, както и събития от общоимперско значение. Битката при Никопол е разположена именно между две такива: издигането на Джан Галеацо до ранга на херцог през 1395 г. и райхстага във Франкфурт през 1397 г. От приложения български превод се вижда, че за написването на Клингенбергската хроника до голяма степен е използван разказът на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен. Това е един от примерите за интертекстуалните връзки в южногерманското литературно пространство на петнадесетото столетие, както и за широкото разпространение и влияние на хрониката на Кьонигсхофен. Нещо повече, в земите на Швейцарската конфедерация се създават собствени преписи на съчинението, като примери за това са Zürich, Zentralbibliothek, Cod. A 122, Cod. A 127, Cod. C 38 и Cod. C 70, създадени през XV–XVI век. В конкретния случай разказът за кръстоносния поход не е директна заемка, а по-скоро адаптация на оригинала. На места са направени уточнения, например, сред кръстоносците са добавени и австрийците, въпреки че не присъстват в оригиналния разказ, а част от сцените са променени или редуцирани. Могат да се набележат и други разлики, но в случая най-важна е адаптацията на разказа, както и разпространението му извън Елзас. Клингенбергската хроника е и единственият извор, в който се говори за участници от района на Среден Рейн и Хесен.

Последният швейцарски текст, който ще бъде коментиран, е т.нар. *Хроника от Шпиц* (*Spiezer Chronik*) наричана още *Хроника от Берн*. Състои се от 388 листа и е снабдена с множество майсторски направени миниатюри. Хрониката е част от поредицата швейцарски илюстрирани хроники от XV–XVI век, заедно с други знакови произведения като Голямата бургундска хроника, Хрониката на Люцерн, хрониката на Геролд Едлибах, *Chronicon Helvetiae* и други. Описанието на никополската битка се намира на fol. 222v–223r и е разположено между описания на Градската война от 1387–1389 г. (fol. 221v–222r) и изграждането на новото кметство на Цюрих (fol. 223v). По своето съдържание той не се различава по нищо от цитираната вече хроника от Берн и поради това текстовата част не представлява интерес. Далеч по-любопитна е съпътстващата я миниатюра, показваща сблъсъка на двете войски. Тя е едно от общо 344 изображения, които красят хрониката. Направеният в изследването визуален анализ на миниатюрата, показваща битката при Никопол доведе до заключението, че нейният създател не се е опитал да изгради ясна представа за двете войски, тъй като те са изобразени в типични за неговото време облекла, а между османци и кръстоносци не се прави разлика. Въпреки това при изграждането на изображението са използвани различни похвати, които са типични за някои от най-майсторските илюстрирани хроники на късните средни векове.

1.4. Австрийски извори.

Петер от Рец. Въпросната личност е рицар от Долна Австрия, който е участвал в кръстоносния поход на крал Сигизмунд и е оставил поема за преживяванията си. До момента тя е издавана на български неколkokратно от Васил Гюзелев. Първоначалната немска публикация на текста е направена през 1865 г., но нито там, нито в българските издания е правен анализ на контекста на самия ръкопис, в който се намира поемата на Зухенвирт (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 1113). Анализът на ръкописа показва, че при създаването му са залегнали определени идеи. В Cgm 1113 се забелязва тенденция за записване на поетични произведения, както и на такива, които по някакъв начин са свързани с Ориента: например писмо на легендарния презвитер Йоан (fol. 85r–91v) и описание на Йерусалим (fol. 93v–95v). Това може да обясни появата на поема, която описва именно битката при Никопол.

Може би един от най-ключовите моменти на поемата, поне по отношение на разширение на знанията ни за събитията от 1396 г. е нейният финал, в който е описан пътят на завръщащите се през Влахия, Трансилвания и Унгария кръстоносци. Известно е, че част от рицарите, които са успели да се спасят от смърт или пленничество са преминали реката и са тръгнали по дългия път към дома, минавайки през влашките и унгарски земи, като данните за техните премеждия са описвани по-рядко. Освен Петер от Рец, подобен разказ може да бъде открит при италианеца Джовани Серкамби.

Анонимен австрийски разказ. Това описание на битката при Никопол се съхранява във Виена (Österreichische Nationalbibliothek, Cod. lat. 3471) и е издавано единствено на български език. На база на съдържанието на някои от другите произведения в ръкописа се стигна до заключението, че той е създаден в периода 1470–1490 г. и в него се съдържат немалко произведения, свързани с Балканите. Текстологичният анализ на „Анонимният австрийски разказ“ показва, че това всъщност е латинска адаптация на фрагмент от пътеписа на Ханс Шилтбергер. Към втората половина на XV век оригиналът е бил достатъчно разпространен в Южна Германия, за да бъде възможен подобен латински превод.

Битката при Никопол в кратките австрийски хроники. В случая става дума за две продължения на т.нар. „Хроника на 95-те царувания“ (*Chronik von den 95 Herrschaften*), условно озаглавени *Appendix ad chronicon Hageni* или *Appendix chronicae Leopoldi Stainreuter* и *Второ*

продължение, както и кратка австрийска хроника, описваща периода от 1368 до 1458 г. Представени са български преводи на съответните пасажки. Направеният анализ на съчиненията показва точното място, на което се намират описанията на битката при Никопол, както и как тя се вписва в общия наратив.

Битката при Никопол в три манастирски хроники. В тази подглава е обърнато внимание на Никополския поход в три малко познати австрийски източника: *Annales Sancti Rudperti Salisburgenses*, *Chronicon Salisburgense* и *Annales Mellicenses*. Първите два източника произлизат от Залцбургската епископия, която е подценявана при разглеждането на източниците за битката при Никопол, въпреки че залцбургски рицари са се включили в начинанието. При работата с първото и третото съчинение бяха използвани и оригиналните ръкописи, в които те се съдържат, като по този начин беше разкрит по-добре контекстът, в който се намират.

Хрониките на Томас Ебендорфер. Томас Ебендорфер е една от най-знаковите фигури на късносредновековната австрийска историопис. Автор е на множество текстове, сред които *Cronica Austriae*, *Cronica pontificum Romanorum*, *Cronica regum Romanorum*, *Historia Jerusalemitana* и *Tractatus de scismatibus*. Творчеството му не е непознато на родната наука, тъй като част от трудовете му са превеждани и на български език, макар и не във връзка с битката при Никопол. В конкретната подглава са анализирани *Chronica Austriae*, в която се открива значително разширен разказ, който може да бъде срещнат при продълженията на „Хроника на 95-те царувания“ и историята на Австрия от Файт Арнпек. В случая *Chronica Austriae* показва тенденцията Томас Ебендорфер да допълва и разширява източниците, които използва. Подобен пример може да се види и в разказа му за кръстоносния поход, който може да бъде открит в написания през 1451 г. *Tractatus de scismatibus*. Тук описанието на похода е базирано на Андреас Регенсбургски, но е допълнително разширено с нова информация.

2. ГЕРМАНИЯ И БИТКАТА ПРИ НИКОПОЛ В ТЕКСТОВЕ, СЪЗДАДЕНИ ИЗВЪН СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ.

Френските извори. Френските извори за битката при Никопол не са толкова многобройни, колкото немските, но за сметка на това са далеч по-обстоятелствени и подробни. Първите разкази за събитията се появяват съвсем скоро след разгрома на кръстоносната войска под стените на дунавската крепост. Както свидетелстват различни източници, новини за поражението на рицарите пристигат в Париж още през декември 1396 г.

Един от най-ранните текстове, появили се непосредствено след битката, е т.нар. *Epistre lamentable et consolatoire*, адресиран до бургундския херцог Филип Храбри и написано от известния кръстоносен пропагандатор Филип дьо Мезиер през 1397 г. Най-новото критично издание, използвано в настоящото изследване, е направено през 2008 г. В самото съчинение не се говори толкова за самия кръстоносен поход, колкото за това какво да се прави след неговия ненеуспех. Анализът на текста показва, че в плановите за следваща антиосманска кампания Свещената Римска империя заема централно място. Далеч по-подробен е хронистът Жан Фроасар и написаната на база на неговите хроники „Анонимна релация за Никополския поход“ от XV век. В тях Свещената Римска империя се появява най-вече, когато се говори за преминаването на кръстоносците през Германия, както и по отношение на баварската политика спрямо похода.

Унгарски извори. В тази група попадат малко текстове, които са създадени основно в края на XV век. Липсват подробни унгарски разкази, които да са написани непосредствено след 1396 г. Немските кръстоносци почти не присъстват в разказите на Янош Туроци и Антонио Бонфини. Не се срещат дори графовете на Цили от Щирия, които са един от най-важните фактори в Унгария до средата на XV век. Направен е опит това да бъде обяснено с обстоятелството, че когато пише своята хроника, която е послужила за образец на Бонфини, Янош Туроци се води от възвеличаването на рода Хуняди, който се намира в конфликт с немската династия Цили. Може би поради тази причина Херман II фон Цили не е споменат в текста, макар Туроци по всяка вероятност да е бил добре запознат с неговата личност, както се вижда от изложението.

Южнославянските извори. В тази група влизат текстове, които са създадени от сръбски или български книжовници. В тях рядко се говори за етническия състав на

кръстоносната войска. Повечето автори от региона са враждебно настроени към „латините“ и говорят със задоволство за поражението на крал Сигизмунд. За „немци“ се говори единствено в житието на деспот Стефан Лазаревич от Константин Костенечки.

Византийски извори. Тук става дума най-вече за хронистите от средата и втората половина на XV век, които са описали покоряването на Византия от османците. Някои от тях, като Критовул и Сфранцес не са особено подробни, но това със сигурност не се отнася до Лаоник Халкокондил, който е оставил извънредно подробен разказ за битката при Никопол. Далеч по-важен от самия него, е въведението на Халкокондил, в което той описва Германия и въвежда данни, които рядко се срещат в гръцката средновековна литература, отнасящи се до западноевропейския свят.

Османските извори. Тази група съдържа текстове, които също са по-късни от събитията. В тях почти не се говори за етническия състав на кръстоносните войски, поне по отношение на битката при Никопол. Рядко в самите съчинения се срещат етнически характеристики на западните кралства.

II. УЧАСТНИЦИ ОТ СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ: ПРИНЦОВЕ И РИЦАРИ

3. ТЕВТОНСКИЯТ ОРДЕН И НИКОПОЛСКИЯТ ПОХОД.

В тази глава са разгледани два основни въпроса: каква е ролята на Северните кръстоносни походи за разбирането на провеждането на похода от 1396 г. и това дали тевтонски рицари са участвали в битката при Никопол. По отношение на първия въпрос е обърнато внимание на няколко основни подвъпроса. Важно е уточнението, че през XIV век цялото внимание на тевтонците е обърнато изцяло към Балтика, въпреки че самият орден е създаден в Светите земи и е тясно свързан с тях през целия XIII век. Тази промяна води до няколко развития. Най-важното сред тях са опитите на тевтонския велик магистър да пропагандира Северните кръстоносни походи като не по-малко важни от тези в Леванта. От една страна ориенталските кампании стават твърде скъпи и опасни, а от друга северните дават възможност за лесно добиване на рицарска чест и слава. На база на различни рицарски трактати се вижда, че в края на средните векове добиването на чест е все по-търсено, отколкото практическите

военни действия, свързани с рицарството. Това заключение е допълнено с данни от различни теоретични разработки, свързани с историята на рицарството, които показват, че то заема все по-театрални и отдалечени от реалността форми през XIV–XV век. Междувременно, подобна възможност за лесни изяви се създава в Балтика през XIV век, когато Тевтонският орден започва да организира т.нар. „пруски пътувания“. В тях благородници от различни краища на Европа могат да воюват с езичниците литовци. Подобни кампании са кратки и не са изпълнени с толкова опасности както традиционните кръстоносни походи. Поради това те стават извънредно популярни през четиринадесетото столетие и в тях се включват дори кралете на Унгария и Бохемия, както и големи части от аристокрацията на Свещената Римска империя.

Този анализ доведе до предложението към тези процеси да бъде приложен познатият от различни научни области „принцип на Зипф“. Според тази идея поведението следва линията на най-малко съпротивление с цел да се избегне утежняване на работата и положените усилия. С помощта на тази идея, която първо е приложена в лингвистиката, могат да бъдат обяснени различни човешки и дори животински начини на поведение. Когато бъдат взето желанието за добиване на рицарска чест, трудността на „класическите“ кръстоносни походи и лесното участие в кампаниите против езичниците литовци, се вижда, че и тук се следва линията на „най-малко съпротивление“. Това може да обясни взаимните влияния между това, което се случва в Балтика и липсата на интерес от страна на рицарството на Свещената Римска империя да участва в източни кръстоносни походи.

От една страна, анализът на наличните данни показва, че всички немски семейства, които участват в битката при Никопол или имат някаква връзка с провеждането на кръстоносния поход от 1396 г., са се сражавали в Балтика и често имат и други връзки с Тевтонския орден. От друга страна, покръстването на литовците през 1385 г. води до опити да бъдат спрени Северните кръстоносни походи. Това може да е един от факторите, които са повлияли при вземането на решение за пренасочване на кръстоносците на изток.

Вторият въпрос, който е разгледан в тази глава е евентуалното участие на Тевтонския орден в Никополския поход. До момента в различни изследвания се твърди, че подобно участие е имало. Дори в книги от XIX век се твърди, че тевтонците са били водени от Фридрих Хоенцолерн. Тези твърдения не са коректни, тъй като още през 1876 г. Алоис Браунер е доказал, че Фридрих Хоенцолерн не е тевтонски рицар, а водач на хоспиталиерите в Германия. Нещо повече – в тази подглава беше направен анализ на външната политика на трите основни клона на Тевтонския орден: в Прусия, Ливония и Свещената Римска империя, който показва, че първите две разклонения няма как да са взели участие в похода. Великият магистър в Прусия е

твърде ангажиран с Литва, а магистърът в Ливония гледа главно на изток. Единствената възможност за участието на тевтонски рицари би могла да бъде от Свещената Римска империя, но на този етап това няма как да бъде доказано без да се работи с техните архиви. Изказано е предположение, че е възможно да са се включили братя от района на Франкония, тъй като има засвидетелствано участие от тази област (най-вече нюрнбергските бургграфове), а самият Тевтонски орден има множество владения там.

4. НЕМСКИТЕ ПРИНЦОВЕ И ТЯХНОТО УЧАСТИЕ В КРЪСТОНОСНИЯ ПОХОД ОТ 1396 Г.

Сигизмунд Люксембургски – маркграф на Бранденбург и пожизнен викарий на Свещената Римска империя. Често пъти ролята на Сигизмунд Люксембургски в битката при Никопол се разглежда единствено през призмата на това, че той е крал на Унгария. Въпреки това в тази глава е направен анализ на мястото му като част от аристокрацията на Свещената Римска империя. Поначало Сигизмунд е син на император Карл IV (1346–1378), а също така той става и маркграф на Бранденбург през 1378 г. – титла, която запазва до 1415 г., макар и формално да я отстъпва за различни периоди от време. Също така на преден план е изведено и обстоятелството, че през късната зима на 1396 г. Сигизмунд е въздигнат до поста на пожизнен викарий на Свещената Римска империя, което на теория го издига почти до върха на имперската йерархия. Това има значение при организацията на похода и привличането на немската аристокрация.

В тази подглава е обърнато и внимание на това какво място заемат немските рицари в политиката на Сигизмунд преди 1396 г. Разгледани са цялостните действия на унгарския крал спрямо османците, както и мястото на швабски и други рицари в кампаниите срещу завоевателите. Обръща се внимание и на последствията от похода за Сигизмунд в Свещената Римска империя. Този аспект рядко попада в полезрението на повечето изследователи, но трябва да се има предвид, че освен в Унгария, крахът на кръстоносния поход се отразява и в Германия. Най-важният аспект е влошаването на положението на Люксембургската династия – от 1394 г. съпротивата срещу крал Вацлав се увеличава и поражението при Никопол се явява един от факторите, които допълнително отслабват Люксембургите, както се вижда и по време на райхстага от 1397 г.

Бургграф Йохан III от Нюрнберг. В тази глава са разгледани два главни въпроса, които са свързани с участието на франконската династия Хоенцолерн: дали в битката при Никопол е

участвал бургграф Фридрих VI (1398–1440) и каква е ролята на династията в събитията от 1396 г. В немалко изследвания, включително и такива от последните години, се появява фигурата на бургграф Фридрих VI като участник в кръстоносния поход. Нещо повече – част от авторите обвързват неговото участие с това, че през 1415 г. крал Сигизмунд му прехвърля маркграфство Бранденбург като отплата за това, че бургграфът е спасил живота на краля по време на бягството от битката.

Този проблем е разгледан подробно, като при това е направен подробен анализ на всички изворови данни от наративните източници за събитията. В тях недвусмислено се вижда, че единствено неговият брат – Йохан III (1398–1420) се е включил в събитията. Това се потвърждава и от два източника, които са останали negliжирани до момента: финансово разпореждане на името на Йохан от 1397 г. и документ от 1415 г., в който бургграфът иска финансова компенсация от крал Сигизмунд за участието си в похода. Анализът на историческите съчинения от XIX век показва, че именно тогава се заражда митът за участието на Фридрих VI, който е формиран на базата на два елемента. Първият от тях е високата позиция, която Фридрих заема в пантеона на Хоенцолерните, а другият е объркването между него и хоспиталиера Фридрих Хоенцолерн, който е представител на швабския клон на семейството и също участва в битката при Никопол.

В тази подглава са разгледани и въпроси около самото участие на франконските Хоенцолерни в събитията. На първо място е обърнато внимание на това, че те винаги търсят близост с централната власт на империята. Това е използвано като способ за собственото им издигане. Възможно е именно поради тази причина да са се включили в кръстоносното начинание, което е организирано от Сигизмунд, който е брат на немския крал Вацлав. Това може да се потвърди и от обстоятелството, че самият Йохан III поддържа тесни контакти с Вацлав и се намира в неговото обкръжение. Вторият аспект е военната активност на бургграфовете. Както се вижда, тя е разнопосочна и варира от локални конфликти до далечни военни кампании в Англия и Прусия. Дадено е и предположение за броя на водените от тях рицари на база на финансовите им документи от XIV век. Третият аспект са последствията за Хоенцолерните, които успяват значително да се издигнат в началото на XV век.

Пфалцграф Рупрехт Пипан. В тази подглава е разгледано участието на курпринц Рупрехт Пипан (1375–1397) от Рейнския Палатинат. До момента неговата роля в похода е

неглижирана в историографията. Липсва и скорошен научен интерес към личността му, тъй като последната му биография е отпечатана през 1841 г. Поради тази причина в текста е направен въвеждащ опит за негово животоописание. До момента липсват каквито и да са данни за палатинските войски, които той е водил през 1396 г. Анализът на ленната книга на Палатината от 1401 г. показва, че техни васали са били графовете Катценеленбоген. Според данните от Клингенбергската хроника, те са взели и участие в битката при Никопол, което може да бъде първата индикация за състава на палатинската армия. Други допълнителни данни за участието на Рупрехт Пипан липсват, освен по отношение на пътя му на завръщане. Той може да бъде реконструиран чрез употребата на други извори като хрониките на Джовани Серкамби и Петер от Рец. С голяма доза сигурност може да се предположи, че той се е завърнал през Влахия и Унгария.

5. УЧАСТНИЦИ ОТ СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ: РИЦАРИ, ОРЪЖЕНОСЦИ И ГРАЖДАНИ.

В тази глава е направен анализ на всички налични данни за участници от Свещената Римска империя, извън кръга на висшата аристокрация и електорите. В този списък спадат обикновените графове, рицари, оръженосци и граждани. Приложената в началото на главата таблица разкрива имената и социалния статус на 46 такива личности. Повечето от тях произхождат от Бавария, Горен Рейн и Франкония. По-малко са участниците от региони като Хесен, Австрия или Швабия.

Представени са кратки биографични справки за съдържащите се в таблицата личности. По-подробен анализ е направен за „проблемни“ кръстоносци като например Ханс Бодман. Дълго време се счита, че това е българският цар Йоан Срацимир (1356–1396). Въпреки това изворовият и езиков анализ показва, че това няма как да е той. Вместо това, в случая става дума за немския рицар Ханс Бодман, който произлиза от швабски министералски род.

Доста по-подробен анализ е направен спрямо рицарите от Бавария под формата на case study. За да бъде даден по-ясен контекст, са разгледани три предварителни въпроса. Първият от тях се отнася до отношенията между херцог и аристокрация в Бавария като фактор за включването на определени кръстоносци. Вторият се отнася до деленията на Бавария през XIV век като друг фактор. Третият въпрос засяга самия баварски рицар през XIV век: социално положение, въоръжение и участието му във военни конфликти. След

това са представени пет подробни биографични справки за участващи в похода баварски кръстоносци.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводите могат да бъдат разделени на две групи, в съответствие с двете части на дисертационния труд. В първата група влизат заключения, отнасящи се до немските извори за събитията, а във втората група влизат наблюдения върху участниците в похода от земите на Свещената Римска империя.

Заключения, които се отнасят до изворите:

1. Изворите от Свещената Римска империя са може би най-многобройни, сравнено с другите групи източници, които също бяха коментирани в дисертационния труд. Въпреки това немалка част от тях са относително кратки, особено когато бъдат поставени до значително по-пространните френски наративи, като тези на Жан Фроасар или Мишел Пинтоан. Все пак трябва да се отчете, че последните два текста са по-скоро изключения, особено на фона на всички останали източници, включително византийските, унгарските и османските, в които събитията са описани в максимум 2 или 3 страници.

2. Наративните източници от Свещената Римска империя са основен извор за реконструкцията на участниците от самата империя. Това се отнася най-вече за спомените на Ханс Шилтбергер, хрониката на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен, латинския вариант на историята на Бавария от Файт Арнпек, както и хрониката от Рьотелер, които са най-подробни. Към тях могат да се добавят Мюнхенската световна хроника, годишниците на Нюрнберг, *Annales Sancti Rudperti Salisburgenses*, хрониката от Клингенберг, трудовете на Андреас Регенсбургски и *Rerum Ratisponensium*.

3. Анализираните текстове покриват основните райони, от които са се включили немски кръстоносци, а именно Бавария (22 текста), Елзас и Горен Рейн (6 текста), Австрийското пространство (10 текста) и Франкония (4 текста). Това, разбира се, не означава, че с това се изчерпват всички немски извори за събитията. Спорадично в хода на изследването бяха коментирани или споменавани и други източници, създадени извън тези области, но в пределите на империята.

4. В хода на изследването стана ясно, че между разказите за събитията се забелязват немалко взаимовръзки. Определени съчинения се радват на силно разпространение и оказват значително влияние върху други хроники.

5. Беше направен опит данните за битката при Никопол да бъдат вкарани в общия контекст на съчиненията, особено на фона на това дали авторите са имали интерес или уклон към представянето на данни, свързани с османците, Балканите, кръстоносните походи и/или Ориента. Част от текстовете, например този на Ханс Шилтбергер, *Kleine Chronik von Österreich (1368–1458)* и трудовете на Андреас Регенсбургски, показват по-голям или по-малък интерес към описването на събития, свързани с изброените тематични кръгове. Подобен анализ беше направен и по отношение на структурата на някои от ръкописите – например тези на Ханс Шилтбергер, Cod. 3471 от Австрийската държавна библиотека и други. Такъв „разрез“ позволява да се даде много по-ясна картина на това каква точно идея стои зад създаването на определено съчинение и кодекса, в който то е запазено.

6. В изследването беше показано, че за част от авторите битката при Никопол е централно събитие. Това е ясно изразено в поемата на Петер от Рец, която е посветена специфично на сражението. Подобно наблюдение може да се направи и по отношение на латинския превод на фрагмента от мемоарите на Ханс Шилтбергер – анонимният компилатор неслучайно е избрал да адаптира именно разказа за кръстоносния поход, тъй като изглежда, че той е представлявал особен интерес за него. Събитията са централни и за създадения в самото начало на XV век военен трактат *Bellifortis* от Конрад Кийзър, който е свидетел на случилото се.

7. Въпреки казаното в точка 6, трябва да се отбележи, че все пак за повечето автори и съчинения, случилото се на Балканите през 1396 г. представлява маргинална тема, която присъства поради силното отекване на християнското поражение, а не заради интерес от страна на пишещия към региона или дори към кръстоносните походи като цяло. Нерядко присъствието на глава, отнасяща се до битката при Никопол, се забелязва поради обстоятелството, че авторът желае да опише големия брой загинали от даден регион – примери за това са хрониката от Рьотелер, както и Елзаската хроника на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен.

8. Рядко авторите споменават топоними или политоними, които са пряко свързани с региона на Балканите. Изключение прави споменаването на немското наименование за Никопол – Шилторн или Шилтау, но дори и в този случай не става ясно къде точно се намира въпросното място. Най-често авторите твърдят, че въпросният град, както и събитията като цяло, са се случили в земята на езичниците или неверниците. В следващата таблица са илюстрирани употребите на политоними, свързани с Югоизточна Европа, като на база на представеното може да се заключи, че хронистите от Свещената Римска империя не са проявявали особен интерес към региона или не са имали знания за него: едва 5 текста (от общо 43) споменават името България, което прави едва 11,62%.

Заключения, които се отнасят до участниците:

1. Обърнато е внимание на това как Северните кръстоносни походи влияят върху събитията от 1396 г. В хода на изложението беше показано, че в походите срещу литовците участват католически крале, принцове и рицари от всички краища на континента. Към този силен кръстоносен интерес беше приложен т.нар. принцип на Зипф – концепция, използвана в различни научни среди и дисциплини, която цели да обясни различни човешки или животински начини на поведение чрез пречупването им през идеята, че те са водени от принципа на най-малкото съпротивление. В този ред на мисли и на въз основа на различни рицарски трактати и разбирания, се вижда, че през XIV век участието в далечни походи, както и кръстоносни начинания, е търсен способ за получаване на рицарска чест и слава, към които се стремят както обикновени благородници, така и крале. Именно пруските пътувания, със своята относителна безопасност, териториална близост и висока степен на организация (от страна на самия Тевтонски орден, който осигурява престоja и продоволствията на участниците), дават възможност за лесен достъп до рицарска слава и участие в кръстоносен поход, като това има пряко отношение и към случващото се на Балканите, което остава на заден фон.

2. Несравнимо повече данни има за тримата главни принцове от Свещената Римска империя, които са участвали в похода. Преди всичко това е самият унгарски крал Сигизмунд Люксембургски. Често пъти се пропуска обстоятелството, че той има преки и силни връзки с Германия, най-малко поради обстоятелствата, че е син на император Карл IV, брат на крал Вацлав IV и маркграф на Бранденбург (макар към 1396 г. тази му титла да

е оспорвана от братовчед му Йобст Моравски). В началото на 1396 г. е обявен и за пожизнен викарий на Свещената Римска империя. Отношенията му с аристокрацията на империята по всяка вероятност са способствали за по-лесното рекрутиране на кръстоносци. Със сигурност във френските извори се открива информация за това, че Сигизмунд е използвал позицията на брат си Вацлав за осигуряване на лесно преминаване през немските земи. При прегледа на последствията от похода, се вижда, че такива има не само в Унгария (реформите от 1397 г.), но и в самата Германия, където поражението води до допълнително отслабване на позициите на Люксембургите. Това влошаване, заедно с поредица от други фактори, води до свалянето на Вацлав през август 1400 г. и загубата на имперския престол в полза на Вителсбахите, поне до 1410 г., когато Сигизмунд се появява на политическата сцена на империята.

3. По-различна съдба имат нюрнбергските бургграфове. Дълго време в историографията се среща твърдението, че в битката при Никопол е участвал бургграф (и по-късно маркграф) Фридрих VI. За пръв то е оспорено през 1876 г. от Алоис Браунер, но въпреки това продължава да се среща и до днес. На база на стриктно наблюдение на изворите, както и анализ на икономическите документи на бургграфовете – анализ, какъвто не е предприеман досега по този въпрос, се вижда, че няма как Фридрих да е участвал в битката при Никопол. Това е направил единствено неговият брат, Йохан III. Включването на Йохан III може да се реконструира чрез анализ на традиционната политическа стратегия на неговия род, който обикновено търси преки връзки с централната власт (каквато и да е тя), с цел политическо издигане и облаги. Това може да се наблюдава много ясно в периода между 1273 и 1415 г., когато е кулминацията на хоенцолернската политика – получаването на маркграфство Бранденбург. Не е изключено един от факторите за това дарение да е спасяването на крал Сигизмунд от страна на бургграф Йохан III, за което свидетелстват различни извори.

4. По-различна е ситуацията с участието на Рупрехт Пипан – пфалцграф на Рейн, баварски херцог и наследник (курпринц) на Рейнския Палатинат. До момента в историографията участието на династията Вителсбах не е изследвано в подробности. Анализът на изворите показва, че до голяма степен походът от 1396 г. е осъществен с помощта на Вителсбахите, които са пряко свързани (чрез бракове) както с френската монархия, така и със самата Бургундия. Реконструкция на участието на Рупрехт Пипан е трудоемка задача, главно поради факта, че макар и да има множество текстове, които говорят за принца – главно такива от Бавария, в тях почти не се срещат подробности.

5. В последната глава на дисертационния труд е коментиран друг много слабо изследван въпрос – участието на „обикновени“ рицари от Свещената Римска империя. Както става дума във въвеждащата глава на дисертационния труд, подобни анализи са правени в историографията от XIX век, но те са твърде фрагментарни, като нерядко се допускат и грешки. Това наложи да бъдат събрани и преразгледани всички налични данни за участници от земите на империята и да бъде направен подробен списък, в който са посочени данни за общо 46 кръстоносци. Когато към тях бъдат прибавени коментираните преди това принцове, както и присъствието на рицари йоанити, водени от Фридрих Хоенцолерн (да не се бърка с бургграф Фридрих VI), общият брой на идентифицираните участници от Свещената Римска империя става 50.

Справка за научните приноси на дисертационния труд:

- Разгледани са общо 43 извора за битката при Никопол, произлизащи от Свещената Римска империя. Голяма част от тези източници не са използвани в изследванията за този кръстоносен поход.
- В дисертационния труд са включени 19 български превода на непревеждани до този момент извори.
- Специално внимание е обърнато на баварските източници, общо 22 на брой. Това е най-голямата група немски извори за събитията. Идентифициран е специфичен „баварски разказ“, който се открива в трудовете на Андреас Регенсбургски и продължава да се репродуцира и развива от XV до XVIII век.
- *Bellifortis* на Конрад Кийзър е разгледан през призмата на опита на автора, придобит по време на похода.
- Идентифицирани са два нови източника, които баварският хронист Файт Арнпек е използвал при написването на описанието на битката при Никопол в *Chronica Baioariorum*: мемоарите на Ханс Шилтбергер и хрониката на Янош Туроци.
- Чрез употребата на хрониката на Якоб Твингер фон Кьонигсхофен и хрониката от Рьотелн са идентифицирани множество кръстоносци от района на Горен Рейн.
- Чрез езиков анализ е разкрита етимологията и произходът на топонима Шилтау (Никопол), който се среща често в немските текстове за събитията.
- Анализирани са контекстът на ръкописите, в които се съдържат произведения като мемоарите на Ханс Шилтбергер и поемата на Петер от Рец, като по този начин се

- разкрива по-добре концепцията, стояща зад включването на тези източници в определени кодекси.
- Показано е, че т.нар. Анонимен австрийски разказ всъщност е латински превод на фрагмент от мемоарите на Ханс Шилтбергер, създаден около третата четвърт на XV век.
 - Показано е, че липсата на определени немски благороднически семейства (най-вече знаковите за Унгария графове на Цили) в хрониките на Янош Турочи и Антонио Бонфини може да се обясни чрез конфликтите им с династията Хуняди, което се е отразило и на писането на история.
 - Предложен е концептуален модел за връзките между Северните кръстоносни походи и тези срещу османците. Приложен е т.нар. принцип на Зипф, наричан още „принцип на най-малкото съпротивление“. Неговата употреба, подкрепена с примери от рицарската литература, етика и практика от XIV век, показва, че е възможно Северните походи да са били лесна алтернатива за повечето европейски благородници през този период, за сметка на тези срещу османците.
 - Анализът на наличната информация показва, че е малко вероятно тевтонски рицари да са се включили в похода от 1396 г. – поне не и такива от Прусия и Ливония.
 - От наличните данни стана ясно, че последиците от поражението за крал Сигизмунд се простират извън унгарското пространство и то има влияние върху неговото положение в Свещената Римска империя.
 - Наличните данни недвусмислено показват, че в битката при Никопол не е участвал бургграф Фридрих VI, а единствено неговият брат – Йохан III.
 - Включването на франконските Хоенцолерни в събитията от 1396 г. може да се обясни чрез продължителна тенденция в тяхната външна политика.
 - Направено е предположение, че графовете Катценеленбоген може би са се включили като част от контингента на принц Рупрехт Пипан от Рейнския Палатинат.
 - Идентифицирани са общо 52 немски кръстоносци.

Списък на научните публикации по темата на дисертационния труд:

1. Петров, М. „Бургграфовете на Нюрнберг и битката при Никопол“ – История (4), 2024, 242–256.
2. Petrov, M. “The Crusade of Nicopolis in 15th Century Bavarian Historical Literature (1400-1450)” – Obscured Balkans, vol. 1, 2024, 82–103.